

שמואל בארי

צעיר מאמריקה בצוות "ציאת אירופה תש"ז"

ביולי אשתקד מלאו 45 שנים מאז הפלגנוה של אוניית המעפילים "ציאת אירופה 1947" מהעיררה הצרפתית סט ברובה לארץ ישראל. מעשים ומאורעות רבים עברו מאז על המעפילים, על מלוויהם וארצישראלים ועל הצוות האמריקני. כולנו הגענו ארצה על סף מלחמת העצמאות. הארצישראלים חוויו לתפקידים כפלמ"ח ובצבא ותמשיכו בעסקתם השונים בארץ. המעפילים חיפשו את רדבם בארץ הורשה כשרכים מוטם משתתפים באופן פעיל במלחמה. האמריקנים, מוטם חוזר לאירופה להפלגה חדשה עם המעפילים שב"פאנים" ומטם שהמשיכו לשרת את המדינה בצבא. היו שהשתקפו בקיבוץ או במקומות שונים בארץ, אך רובם חוזר לארצות הברית. אני הגעתי מחופה באוקטובוס משווייץ, כפי שהיה נהוג אז, לקיבוץ. ואלם דומני שבצעירי כולנו נשארו פרוטת "ציאת אירופה" אחד השיאים הגדולים בחיינו.

רבות נכתב על ההדפלה בכלל ועל אונייתנו בפרט. אוסיף גם אני את תרומתי הצנועה כמי שניתנה לו הכות להשתתף בהולכת "ציאת אירופה תש"ז" ולראות את בני עמנו בשעתם הגדולה.

מלח על הגרפילך"

כשקיבלתי את האות לעלות על סיפון האוניה לאחר כמה חודשים של ציפיה, ארדתי את הפצי בשק המלאים ונצאתי עם שלום. חברי להנעת השומר הצעיר הליטטרוד שבמרינו, מדרום לגירודק. "פרודנס-ה-שבל" לא היה אלא בעין מלון צ'ת שתחתינו המתכתית היתה חבויה מתחת למינהודיע רוגנות עוגת-החומר-שכל כולו היה בוורת של אטאים ללינת לילה בהפלגות מעברו האחד של המפרץ למינהו.

אחוני השומרים וחברי התנועות החלוציות האחרים בארצות הברית התגייסו לשרת באוניה בי באין סרטיפיקטים היתה זאת הדרך היחידה לעליה ארצה, אבל גם ידענו שאנו מצטופים למכצע שממשמעתו חודגת. הרבה מעבר לעליה האישית שלנו. שאר חברי הצוות, יתר ממתציתם היו בחורים יורדים אמריקנים, חלקם ימאים לשעבר בזמן המלחמה. הם התגייסו בי רצו להוציא יורדים מאירופה, או פשוט להילתם לצר היורדים.

התחלת המסע לא היתה מבטיחה. עליתי על האוניה בראשית ינואר ורק כמאוס

הפלגנו סוף־סוף מזוה ארצות הברית בכיוון מארסיי. מורשים אלה היו מלאי תקוות ואכזבות. היו מצבים שלא האמנו כי האנזיה תקבל אי־פעם את דגל ותשכנו שכל המסע יבוטל. בהפלטנו וראשונה נקלטו לסעודיה. דובנו היינו חולים ולא יכולנו לעבוד ורק הודות לתושבים של רב־החובל והמבונאי האליזוירים וכן שני אנשי הפלגים שהיו איתנו - בניג'ים "אייק" ששימש כקצין ראשון והיה עתיד להיות רב־החובל בהעפלה עצמה - והמלחים המעטים שכנינו, ניצלנו. המים חדרו לאונייה ולקראת הבוקר היכינו לפקודה לנטוש אותה, אבל התגברנו וחזרנו לנטל לתקופים.

אולי דווקא הצניפה הארובה והזחזחיות בין תקופה ליאוש הן שקשרו אותנו לאונייתנו בצוות. בעיני רוחנו ראינו את אונייתנו מפליגה אל חופי ארץ ישראל כשעל סיפונה המשא היקר של בני עמנו. היינו מבלים שעות ארוכות, בחדר־האוכל ועל משכבנו בלילות, בתכנון האסטרטגיה העתידית שלנו, כשננצל את מלאו מהירותה הפוטנציאלית של ה"פרודינט גרפילר". פעם לאחר פעם היכינו ל"סלפון" שירה לנו להפליג למקום

את הלקחים המרים של המציאות. הפוליטיקה העולמית הסבוכה השפיעה על תנועותיה של "פרודינט גרפילר". פעם לאחר פעם היכינו ל"סלפון" שירה לנו להפליג למקום המגשף אבל צלצולי הטלפונים כישרו רק "עוד לא" ו"לחכות". באירופה נעשה העניין ממשי יותר כאשר עלו על האוניה החברים מהפלמ"ח והחלו מבוזנים אותנו בהבנת האנזיה למשימתה. למתגברים האמריקנים היו חבוי הפלמ"ח הללו תופעה חדשה: אנשים שהיו מאוהבים על ידי מטרה משותפת, שפעלו במשמעת ברזל ומסירות ללא גבול. למדנו מהם וגילנו בעיני עצמנו כבנישה איתם, אם כי לא חסרו גם עימותים ובעיות. היום אנו זוכאים אולי לכנות את עצמנו, ממעט הפרזה מצדנו, כחברים שלהם.

ובינתיים הייתה אירופה כשגילנו גרעין עלי אדמות. היינו אדומים אמריקנים ולפי תפיסתנו "אריסטוקרטיה של העולם", להוטים לנצל כל הזדמנות לגמא מלאו המוס של היפוי החיים של אירופה. באווייה הישנדרעתיקה של פורטה דלגרה באיי האזורים ישכנו בקפה בכיר הפתוחה ולאור השמש החדרת בלע עניינו את המראות: האיכרים היהפנים, העגלות השורות לשוורים, הבתים הצוירים כצבעיו של ואן גוך וכל אלה - תחת השכבה הדקה של "מודרניזם" שנאנפה על ידי שלטונות פורטוגל הפאשיסטים. במאוסר קנייני־חיים - שצנח בבת־הקפה - פצפצו־פצפצו־המאובל הצמפני בנבב

שהיה מוזמן לשעב למחוייב. הרליים למרות הצנע הגלגלי. היינו מלחים ונהיינו מן החופש של יורדיים במלואו.

איטליה הרבפר הקטן פורטו וברה (שער נוסף) מעבר למפרץ של העיר לה־ספציה, זימנו לנו הנאות חדשות. היה קיץ בראשיתו והריווייה האוטליקית הייתה ארץ של שמש, ציפי אנו חשופים ובתים צהובים תלויים על הגבעות בין עצי הוות. האנשים היו חייבינים והבנות מצחקקות ושרות לנו "בונה סרה" שבאנו חולפים על פניהן ברכנו חזרה לאוניה לעת ערב. אין תימה שכל זה השבחת מעט מלבנו את משרת שדותנו באירופה ומרי פעם הקלטו ראש קצת במשמעת החמורה שהספלה עלינו. בעיקר רגינו אותנו האיטור המוחלט להרחיק בסוילינו ער העיר הקטנה ביותר, מילאנו. והגברת הוקנה, עדה סירני, היא שעמדה בדרבנו. האישה הקטנה לבושת השחורים הייתה

המפקדת הכל־יכולה של המוסר לעליה באיטליה. היו לה נימוקים פטחוניים: מגיעת כל אפשרות של מגע עם הסוכנים הבריטים שעקבו אחרי פעולות המומר בארצות אירופה. כמקום ביקור במילאנו נאלצנו להמתק בסויר מקמים בסירות־מנוע לאורך החוף היפה והפילי. ולבסוף בא אותו יום רביעי הגדול שבו קיבלנו את שיחת הסלפון המקורה. החראה הייתה לדרים עוגן ולהפליג לסט שבצורת. למען אותה הוראה חצינו את האוקיינוס והתבוננו זה שבעה חודשים.

המעפלים באים

לפנות בוקר כבר היינו על הסיפון האחורי של האונייה, מסתכלים בשמש העולה על העיירה הצרפתית הדרומה. כחמש בבוקר של יום חמישי, ה־16 ביולי 1947, היו המעפלים אמורים להתחיל להגיע. אחרנו היינו מוכנים. עברנו כל הלילה כהבנת "אחרוני המופים, בטאטא הסיגונים, ציפינו למשנו לעמך לקרות אם כי לא ידענו בריוק מה אפילו חבוי ההגנה הוותיקים, שכבר שירתו כמלווים והיו אחראים לסידורים סבביים. היו נרגשים כמנו. עם נידיות ושרטוטים הם התרצצו באנזיה, קיאו זה לזה, 'החבוננו כדאגה אל השמיים ואל הכביש ריזיק שנמתח בין הבתים ואל הגבעות.

משמרתו נסתיימה ב־4 ומיהדתי לעלות לתא שלי כדי לשפוף מעלי את חממי השמן, להתרחץ ולהתגלח וללבוש בגדים נקיים. הדגשתי מגוחך קצת בכל הכובות האלה (וחברי) דהיגשו במוני, אך הלג אמר שמשהו גדול עומד להתרחש. שבעה חודשים של תכנון, של עבודה ושל ציפיות הגיעו לסיומם. המעפלים עמדו סוף־סוף להגיע. בולנו רצינו להיות נובחים בואם, לעזור להם לעלות על האוניה לחייד אליהם, להגיד "שלום", לסייע להם להרגיש בבית באונייתנו שותקתה לקליטת אלפים.

השחר באילו האט בעלותו אותו בוקר של יום חמישי, אך כחנשו כבר היה אור ובלנו לראות את הנמל שאליז הגענו כאמצע הלילה. עגננו לאורך שובר הגלים והבניש נראה כסרט מתפזל בין הגבעות העטופות בערפל, כתי האבן הגבוהים של העיירה הנבנתת ומגניע עד קצת שובר הגלים.

פתחי הים של סיפון ד' היו פתוחים משני הצדדים וכבשים נקשרו גם למיפון ג', כדי שארבעה טורים של אנשים יוכלו לעלות ברומוגיה. כל אחד מאיתנו ענד סרט לבן עם מגדרור כחול על שרווליו. עמדנו במקומותינו מוכנים לקבל את אורחינו.

כחמש ובחמש וחצי הכביש היה עדיין ריק, רק בשש ראינו את המשאית הראשונה מגיחה מהיעקיל בנה, גולשת בין הבתים ועוצרת ליד שובר הגלים. כבר לפנינו שמענו סיפורים על אוניות מעפלים שהושענו בהסתר הלילה בנמלים נידחים או בלב־ים. אך גם מה שנתגלה לנגד עינינו לאור היום הראה נראה ביציאת מצרים, מראה שולקח כאילו מותג'ד: המודיעם העונח את אירופה לנצח. כל גבר, כל אישה ובמעט כל ילד עם תרמיל על הגב, תרמיל כבר, שהציצו מתוכו קרעי לבוש, סידים ומחבתות, בלי־מיטה, ראש של כובע - כל שנשאר לאתר מאות שנות חיים יהודיים באירופה. גמלוניים

היה מאבק פוליטי אמיתי שבו עקשנות אנשית והיכולת להחזיק מעמד בתנאים קשים עמדו מול הפיתוי של החוף הכאילו מסביריפנים, הקרוב ללב, כשכפנים פעלו להחזיק על הגוף והנפש בתוך הצפיפות הזאת והמחמה שנוצר על ידי הזרם הבולתיפוסק של שמעונות על התוצאות האפשריות של מאבקנו. זה היה מאבק שבו הזמן עצמו היתה נשק בידי הבריטים, והנשק שלנו: מנת המים האוכל, המאמץ לקיים חיים "זורמליים" ככל האפשר ופעולות תרבות...

רכים היו עוסקים במתן השירותים שגדרשו בשביל מספר כה רב של אנשים מנייניו היה 1,500 על האמפייד ריוול" ונהיינו כמעט כלהיתלוליים לגמרי בבריטים, אולם ללב והאנשים היה רק המחזור של קימה, רחינת, אכילה ושכיבה עד לשינה והקימה הזאת.

כאשר נאמר שאנרגיות נשלחות לצרפת והצטרפתים הציעו מיקלט לכל מגבר שיבקש אותו, הודיעו הצרפתים בתודם שהם יקבלו את האחריות על האנשים ויספקו את המזון. התברר שהאנגלים, שלא התביישו לשלוח שבע אנשים לשם מדרך והתקפה על המעבדות המפוארות שלנו, לא החלו במחווה של הצרפתים שהציעו להאכיל אותנו. כעצם הם ראו ידעו שהג'וינט ניצל את החוזמנות כדי לגבור על האויב במסות של מזון. כעת אכלנו הרבה יותר טוב מהחזילים. בעוד האנגלים ניזונים מ"מנות המחנה" וחולמים על המזון הסרי שצריך להגיע, נהנינו אהחנו מכמויות גדולות של יוקות טריים, אפרסקים, פירות מיובשים, גם סוכריות מדי פעם, סרדינים, לזם טרי, סלמון, ביצים וכו'. וכל זה בכמויות גדולות.

התנבית התרבותית עדיין לא היתה מפותחת דיה, אבל החיילים שממרו מחוץ לשערי המבטאות שלנו נתנו כל לילה אחרי ארוחתהערב מקונצרטים של סלנים טובים למדי, מגניבה של תזמורת מאולתרת, מאמן הדמוניקה ועוד אנשים שונים - כולם לפני קהל מלא. מכל פינה שבנישו היחודי באוניה נשמע קולם של קבוצות חברי "השומר הצעיר" ו"דרור" ששרו במקוללותיהם.

בינתיים גולדה פעלתנו האחרונה. המאור הבריטי, שחיכה לירידה הזמנית מהאונג'ה נתבקש על ידי ועד האוניה לספק מקום לכיתות בית-ספר לילדים. הוא פעד את פיו בהשתגממות ובלע את רוקו פעמיים, אבל הירשה לנו לקיים את הלימודים, אם כי לא נתן מקום. קיבלנו מהחוף מחברות וספרי לימוד בעברית, עפרונות וציוד אחר. ב-9 בנוב' הגיילה קדימת תוצרת את החיילים שחללו לחפש את מקור הארעקה. אבל היה זה רק הסימן להתחלת הלימודים. בבניר ראיוני ביחה אחת שוקדת על לימוד עברית על גרבות-השימוש-ב-12-למבר-בנג-12. מצ-6 ע-6 - הילדים בני 8 עד 12. הם למדו עברית, היסטוריה יהודית והשבון.

"תכוא מכה על הבריטים אם אני אודי" - כך התבטאו בעוד הם ממשיכים לעמוד בתור לבתי-השימוש, לפלס דרכם אל המרפאה, להיחנק במרתמיהם, להתקוטט עם השבנים על מים דולפים על השמיכה שהיא ביתם, שולחנם ומימתם. אבל הם לא ידדו. ומה עשיתי אני בתוך זה? כעיקר הסתובבתי בקול החיבתי ב"ידידי", כשבאו משלוחים של מצרכים מהחוף עורתי בחלוקתם. גם עלי יצא קצתם של מעפיל אחד בזמן שחילקתי אשכולות ענבים והוא דוגיש את עצמו מקופח בגודל אשכולו ועק: "די לבנו". גם רופא האוניה האנגלי, שהיה מורגל במחלותיהם של החיילים והימאים

נערים מהדשומר הצעיר" ומ"דרור" וחברנו ביל ברנשטיין, שנהרג ממכה מאחור בעומדו ליד הנגה. לפיאת ערב הגענו לחוף. הנמל היה ריק מאדם ורק חיילים שוטטו בו. העיר על הכרמל שקטה ורוקנה. אסיאט וחולו נלקים האורות כבתיים. המעפילים עמדו ליד המעקה והסתכלו. איש אחד לחשו: "א שיינע שטאט" (עיר יפה).

עמדנו מול העיר חפה ושרנו "זתקוזה". אני בכיתי.

באוניות הכלא

בנמל חפה הערבינו לשלוש אוניות. כפי שנאמר לנו עמדו להובילנו לקפריסין. רק למורת, אחרי 24 שעות, נורע לנו שמובילים אותנו חודה לצרפת שממנה כאנו. עמתי אותו אחר-הצהריים באולם הדיוס עד אספ מקום, עם גברים, נשים וילדים. ראיתי אותם כאשר נאמר להם שמחזירים אותם לצרפת הם פרצו ב"התקוזה".

אלה שהובילו את המוני עמנו מאירופה ריבדו תכופות כבון כלפי הממונים האלה, שכאמתי, במקסימו רכים, היו אנוכיים, תוכענים וכו'. אבל הם גם היו נפלאים ככל קבוצת חלוצים בהיסטוריה. שרודים על ידי הנאצים מכל שריד של כבוד אנושי - וכעת גם על ידי הבריטים - הם למדו לזיות בגוגל ולהשמר מהטרופים. אולם היה להם חלוס - להגיע למקום בו יוכלו לחיות כבני-אדם ולא לחיות ככלוב. הם לא היו אידיאליסטים גדולים ששאפו לפתור את בעיית היהודים בשביל אודים וליצור תדה אוטופית; הם רק רצו לחיות כיצורים אנושיים ואנו אמרנו להם שאת כל המסע יהיה עליהם לעשות מחדש כי הם נשלחים חודה ואם אפילו הצרפתים יציעו להם מיקלט וארחות, יהיה עליהם לסרב ולהישאר בכלוביהם, עם הנלי הדוקנה, השומרים החמושים וההנשפלה המתמדת.

הם הסכימו. כאשר שוב שרו "זתקוזה" לא היתה זו "זתקוזה" התגנית של יהודים גלובים בני-ידידות אלא התגובה הטרנית של החוים את האפוס הצעירי על גופם. שוב רשבו התלכסתי עם עצמי כשאלה האם היתה לנו הזכות לעשות מריניות על גופים של בני עמנו. אבל למדתי להביז שאין זה כך. אנו רק יוכלנו לארגם, לאחד אותם, לעזור להם להשגיל את רצונם, אבל העם הוא שדחף - העם שרצה להגיע לארץ ישראל.

ישבנו באוניה במרחק ראה מצרפת, חיינו מיום ליום חזקינו לצער הנא במשוק הזה שנשלט מכוחו. הבריטים התאכזבו קשות באשר רק מעטים ירדו מהאוניה - בעיקר בגלל מחלות. האנשים התקוטטו על מים ועל אוכל, עמדו בתור לבתי-שימוש, היינו את קולם על כל עוול קטן שנעשה. כאשר 1,500 בני-אדם היו רחוסים יחדיו בלי כל פרטיות. הם רבו, הם גנבו כצל או מגנבת, הם ביקשו דברים שהיה להם צורך בהם ורק כדי שיוכלו לשמור אותם למחר. אבל הם המשיכו בשיבה באוניה. וכאשר אני מילסתי את דרכי בין הגופים הם היו עצורים אחרי רוק שאלה אחת היתה בפיהם: "חוכי, מתי אנו מפליגים?"

ככל אופו, היינו כנראה בשלב האחרון של שכינת-ההשבת שלנו במימי צרפת. זה

רוצה נאנך כנבונה עם המתי הנשים שפקרו את מרפאתנו, גילה את נוכחותי, וכבדו יאישו מהקלות המושנים וכשלא ידע מה רוצים, הודיע פתאום: "איפה האינקזי" ואני שברתי את הידיש הניידות שלי כדי לעשות קצת סדר.

סוף דבר

הדברים שהוכחו לעיל נכללים ברובם בשני מכתבים שכתבתי בהיותי על האוניה "אמפייר רייוול" כזמן שהותנו בגמל פור דה בוק, לא רחוק ממאסיי, אי אפשר היה לשלוח מכתבים כאופן לגלי ואני תכתי את המכתבים ככיתום של אנשים שנישעו לאוניה מחוץ למטרות שונות. הם נשלחו עלידיהם לכיסאון "השומר הצעיר" בארצות הברית Youth and Nation. שם הם גם הודפסו. לאותם מכתבים הוספתי קצת רבדים שכתבתי כמה שנים מאוחר יותר, בעלגו של קיבוצי.

הם משקפים את האירועים ואת האנשים שהיו נרובות בלכך, אני מבין שיותר מאשר את תחוותי כסיפור הגורל הזה שאלי נקלעתי, במעט במקרה. אפילו עלייתי על אוניית הנדרש, ה"אמפייר רייוול", מקרה היתה במקרה. בהכנה לירידה בחיפה התקנו "סליקים" לאנשים מאוחר רבנות חוד התסקה וחוד המבנות. המלחם וכן אנשי הפלמ"ח שלא הוטל עליהם להמשיך את המסע עם המפעלים, היו אמורים להסתגר בסליקים עד שכל המפעלים יירדו ואז יבואו מפעלים יהודים לגנות את האוניה ואנחנו היינו אמורים לרדת מהאוניה יחד איתם. ובעצם כך עשו רוב החברים. גם רב מילר (מילס) ואני נכנסנו ל"סליק", אולם זה היה כעיצומו של קיץ החום היה כבר במחבואנו. החלטנו על כן לצאת, ולהמשיך לקפריסין עם כל הנוסעים. כמצביות שלנו אז היתה זאת רק תוספת לכל התפתקה הגדולה בה השתתפנו.

ובן קרה שזכיתי להשתתף בחלק השני של סיפור אוניית המפעלים "יצאת אירופה תשי"ז", ללוח את המגורשים לא רק חודה לצרפת, אלא גם להמברג בגרמניה ולמחנה באמסטא. משם הובלנו, רב ואני, במשאית של הצבא האמריקני, נהוגה על ידי אנשי ה"בריחה", ורך יעות גרמניה למינכן שכווד הכינוש האמריקני. שהינו במתצתם של צוורי ה"בריחה" וגרנו ומרמה כבית-ילדים נמנוד לשעבר כעשרה קילומטרים מארכאו. צלב הצלב שבעב על פרכת הדרכים כבניש למתנהודיכו

הכליך קרוב, בתך הנקו הפסטורלי, חרות כוכרני ער היום. חורנו לבסוף לצרפת עם שיירה של מעפלים כרכנת למאסיי. בהיותנו כדרך פרצה בצרפת שכיחה כללית שעצרה את הרכנת כאמצע הדרך, בליון שם חיכינו ער שהקומוניסטים ששלטו באיגוד הפועלים סידרו לנו משאיות והכינו אותנו סודיטו למאסיי. כמאסיי וכינו לדפתקה קשנה ונעימה נוספת. נסענו לפריס על מנת לחכות לזוויות לכולגרייה, כדי להצטרף לצוותים של ה"פאן יודק" וה"פאן קרנס" שהובנו להעפלה כאותו זמן. הזוויות לא הגיעו ואנו חורנו למאסיי. ובסוף הגענו לחיפה, הפעם בתנאי נוחות, כמה שהיה קרוי "עליה ר", מאוניה "פרוכינדנס".

"יצאת אירופה תשי"ז"

בסוף כל המסע, בוחלת ינואר 1948. חלק ממפעלי "יצאת אירופה תשי"ז" הספיקו להגיע לפני.

כשאני קורא את רבני עכשוו אני מוצא שלא מכתתי על אנשים אלא על "דמוי", או על "העם" ועל "הם". אולי היה זה מצב-הרוח ה"היסטורי" שהייתי שרוי בו, שגרם לי לראות את היעד ולא את העצים. שוב לא אשב לכתוב את רבני הימים ההם כפי שהיו צריכים להיכתב ולא אוכל לספר על האנשים, כל אחד כנפרד (ולא "העם") שהיו הגיבורים של הסיפור. את חבתי בצוות כבר הוכרתי. כן וובר אני את חברי מהפעלים והפעלמ"ח - את אייק ויעקב, "אמנון" ו"גדי" ו"מדי" וסימה. היו גם שאת שמותיהם שכתתי והיו גם אחרים: היה "מוי", הצעיר שהוביל את כל קו בודאפושט של "השומר הצעיר", קו "אודו במאי", כל הדרך מהונגריה לארץ ישראל. היה חבר "השומר הצעיר" מורכי רומנו, שלא זכיתי להכיר אותו אישית כי ישב בצינעה למטה באוניה ורק שמעתי את הדברים תלבוים המוכיחים כשנפרא לרבר לפני האנשים כרגעי משבר, כמנהיג מוכר של הקהל. היתה נמרת באוניה שלנו, אהבת הציבור, ששרה את השיר "כייזע וירנסן" (רוחת רעות).

היו גם החברים הוותיקים של "השומר הצעיר" שחזרו מרוסיה והתלכרו עם הפרטיזנים לקבוצה אחת כדרכם לארץ ישראל. אלה היו מדחמים על "אמריקני" הנורד שלא ידע להסתדר כתנאים כאלה, ולקחו אותו לחסות תחת כנפיהם וגם פינו לו מקום קטן על הסיפון כיניהם.

שמחתי שמצאתי זמן לכתוב שני המכתבים. לא המשכתי כי צריך היה "לחיות" כל כך הרבה אירועים ולמי היה זמן לכתוב? ואם מישוח ימצא עניין בסיפור הקצר שלי, אבוא על שברי.

ילקוט מורשת

לתיעוד ועיון

מורשת • בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ
ניסן תשנ"ח • אפריל 1998 • גליון ס"ה